

DEVETA KUĆA

ISKAZ PROGNAZIKA IZ VUKOVARA

Ovo je priča gospodina I. N. iz Vukovara. Razgovor s njim vodila je Irena Plejić, apsolvantica etnologije, 3. ožujka 1992. u Zagrebu, članica istraživačke grupe koja se, pod pokroviteljstvom Instituta za etnologiju i folkloristiku (u koordinaciji Ines Prica), bavi životnim pričama prognanika.

Gospodin N. je rado pristao na razgovor. Tvrdi da ga u životu prati sreća i smatra da i ova priča o tome što je proživio i kako se spasio, to potvrđuje.

(Transkripciju je dosljedno izvela Irena Plejić. Tekst je integralan. Naslov: Ines Prica. Inicijali su redakcijini. Rukopis je u dokumentaciji IEF-a, rkp 1392)

Zovem se I.... Trideset i četvrto sam godišće, rođen u Vukovaru, pravi Vukovarac. Od drugog svibnja, kada je počelo puškaranje u Vukovaru, odnosno u Borovom Selu, ja sam se sve nadao da će to proći. Tako, sa nekim malim pucnjevima i provokacijama. Međutim, što je išlo dalje i dalje, Vukovar je bio sve blokiraniji. Ostali smo na jednoj cesti sa vezom preko Vinkovaca, to je ta takozvana Hrvatska cesta: Bogdanovci, Marinci, Nuštar, Vinkovci. To je novoizgrađena cesta, da se ne ide preko srpskih sela, preko Bršadina i tako. I ostali smo u gradu pored uspješnih branilaca, naših mladih gardista i hosovaca. I s njima kontaktirajući svakodnevno. Dobio sam uvjerenja, a i vidio sam svojim očima da su oni zaista bili vješti borci, da su tukli neprijatelja na svim linijama. Kako god bi oni pokušali negdje da krenu, oni su to tako vješto... i te elitne tenkovske jedinice su oni porazbijali i pješadijske napade odbijali. I ja sam stvarno bio u ubeđenju, a i borci su me uvjerali: "Ne bojte se, pa ne mogu oni proći ne znam šta da rade!" I kad sam još vidio da su oni oborili dva aviona (jedan je stajao kraj mene kad je pucao sa onom specijalnom raketom i MIG 21 porušio), ja sam stvarno bio u ubeđenju da oni neće lako Vukovar osvojiti. A i mislio sam da oni ipak neće se usuditi toliko taj grad izbombardirati, tuć, je li. To je ipak grad i ipak ljudi ima tamo, i tako.

Vi ste bili u vlastitom podrumu?

Ja sam bio... Mi imamo dvije kuće. Ja sam bio u vlastitom podrumu, sa mojom sestrom i sa moja dva psa. Kuća je čvrsto građena, donji dio kuće naročito. To su bili trideset centimetara betonski zidovi. I malo je ukopana u zemlju, jedno metar i dvadeset. Tako da smo mi imali, što se toga tiče, dobar smještaj. Poslije smo i zatvorili prozore sa vrećama pijeska, pa sa debelim fosnama hrastovim, u presjeku deset-petnaest centimetara, pa s te strane i nije

bilo tako opasno. Međutim nisi mogao ići van, jer nisi znao nikad kad će granata da doleti, da pogineš. I tako su ljudi i ginuli. Jedan slučaj koji mi je ostao u sjećanju... Kad sam otišao u zagrebačku Namu da potražim petriol za rasvjetu. Onda sam došao, bilo je osam sati ujutro, i jedan je gospodin stao s bijelim "Golfom". I on je došao isto u red tamo, stao... Ja ga znam, jedan Vukovarac. I kad nas je ovaj pustio unutra, otvorio vrata, najedamput snažna eksplozija i mi smo izašli napolje, istrčali, stali. Kraj auta leži glava od njegove žene koja je sedila u "Golfu". To je jeziva stvar, tako kad čovek vidi. Njena glava je ležala tako pored auta, sav auto krvav, a truplo je bilo na sicu. Kako je... špriter je deletio i odsjekao prosto glavu. Tako, nevjerojatne scene kakve smo gledali, mislim, to čovek, znate, kad ne živite... Mi to sada pričamo, ali tko je to proživio, to su stvarno jezive scene. Međutim, čovek otvrdne na to, iz dana u dan se ginulo. Mog suseda, recimo, isto... poginuo je. Išo je ženi po naočale u stanu i kad se vraćo natrag, pala je granata i poginuo. I sad smo ga zakopali u vrt tamo odmah, pošto ne možeš ti duboko kopati, jer oni stalno bombardiraju. To su strašne stvari bile. Pa recimo... kad je granata ona pala, djeca su poginula. To je izuzetno teško gledati, znate. Ne znaš od kud dolete granate. Sa svih strana: sa Dunava su tukli brodovi, preko Dunava su minobacači, iz smjera Negoslavaca - topovi, iz smjera Bršadina - minobacači, iz samog grada - to je jedno naselje, Petrova Gora, takozvano. Tamo su se naselili Banijci i Kordunaši i oni su se tamo... Jer bilo je i naših, hrvatski ljudi imali kuće gore i tako dalje. A oni su stalno minobacačima tukli.

Oni su naseljeni poslije rata?

Oni su se poslije rata naselili. To je onaj Vlak bez voznog reda, dođoši, kako smo mi rekli. Oni su... Jezivo je to, to nisi mogo vjerovat. A do jučer su oni radili, skupa smo sjedili... šta se u tom narodu pojavljuje, ne znam. Međutim, sve je to počelo onim njihovim da su ugroženi. Ta parola Miloševićeva o ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Ja ne znam kako, po čemu su oni ugroženi? Ja sam dosta bio informiran u gradu, i kao privrednik i kao čovjek. Pa, ako uzmete, od dvadeset direktora u kombinatu "Borovo", bilo je devetnaest Srba. Ako uzmete SUP - od sto je bilo osamdeset Srba. Svugdje, svugdje ih ima... Mislim, nisu bili ugroženi što se toga tiče. A da li... Oni su samo, kao - smeta im šahovnica i Tuđman. Inteligentan narod u višestranačkom sistemu mora poštivati i protivnika, je li? To je stvar verbalnog, dijaloga, a ne da se ratuje zbog toga. Mislim da... To je bilo sve. (Stanka) Onda su nas sve više bombardirali, mi smo sve više zatvarali se u podrume, više nije bilo trgovina, struje, vode...

Kako je bilo s hranom?

Hranu smo pokupili. Ono što smo imali u frižiderima, kad je nestalo struje, u tim dubokim zamrzivačima, to smo izvadili, pa smo pekli pa zalivali u mast. Onda smo sortirali: tamo je krmenadla, tamo je pile bilo, i tako. Što se tiče hrane, mi konkretno, moja familija, a nas je bilo trinaest u podrumu kod mene i

sestre, mi smo se dobro hranili. Ne možemo reći da smo bili gladni, čak smo i pomagali drugim susjedima koji su dolazili. A ja sam često znao zapaliti i u kuhinju gardista, pa bi donio krumpira i tako, malo povrća što su oni imali.

Trinaest vas je bilo. To je sve rodbina?

Trinaest: ja, sestra i svi susjedi oko nas. Od toga je bilo dvije familije srpske sa nama. Nismo nikad gledali na to. Međutim, kad smo došli u podrume i svaki dan sve manje se moglo izlaziti zbog bombardiranja, jer nikad nisi znao kad će. I, ovaj, sve smo se više zatvarali unutra. Fronta se... Vukovar se sve više opkoljavao, presekli su i tu jedinu vezu prema Bogdanovcima, nije se moglo više proći.

Znali ste da je veza presječena?

To smo znali od gardista koji su dolazili tamo. Kod nas su navraćali gardisti sa prve borbene linije, jer smo mi tu kuća odmah, pa kad bi vukli ranjenike, onda su oni navraćali kod nas da bi se sakrili malo, i eventualno da pomognemo tamo, da zavijemo nešto, koliko smo imali čega - plahtu poderat i tako. Kažem, kad su nosili municiju gore, na prve linije borbene, oni su iz štaba nosili municiju, gdje je bio Jastrež i komandni kadar, oni bi prolazili pored nas, pa smo im mi znali nekad ispeći... Sestra je znala u masti... kao krafne... to je tijesto kao od kruha. Napravi se - to dok smo još imali germe - to se onda na masti peklo. To bi bilo toplo, pa bi pojeli. Imali smo alkohola, žestokih pića, pa smo počastili nekad sa pićem, i tako. Međutim, voda je bila u pitanju, vode nije bilo i to je bio problem. Ali smo pronašli jedan bunar, od jedno sto pedeset metara od kuće, koji nije bio u upotrebi dugo. Onda smo ga otvorili, on je bio pokriven jednom pločom. Tu smo ploču maknuli, pa smo izvlačili vodu, prokuhivali ju i tako smo je pili.

A što ste jeli kada više kruh niste mogli peći?

Kad nismo pekli, kad nije bilo više germe, ne može se više peći, onda smo... Sestra bi napravila tijesto, a imali smo štednjak jedan, na drva, i onda smo na plotni... male, onako, kao pogačice pekli. To je tvrdo bilo, ne može se... (Smijeh) Da. Onda smo to kvasili malo, nakvasiš malo pa dobro opet. Dobro - jelo se. I krumpira se, tijesta se kuhalo. Onda nije bilo ni tijesta više, nestalo i toga. Pa bi se onda od tog tijesta zamešali neki rezanci, jer to ne treba germa. A jaje smo dobijali. Imali smo jednu kokošku koja je nosila. Dve kokoške! Jedna je poginula, pa je... (Smijeh) Da! Jedna je nosila svaki dan jaje. I onda smo tako koristili tu kokošku, i onda je i ta jedna poginula. Da, i ta je poginula. I to su tako dogodovštine te. Inače, jezivo je bilo. Na tristo metara od nas su bili četnici, i ta srpska vojska, dobrovoljci. Nije bilo tamo još prave vojske.

Vidjeli ste ih?

Kako ne! Dovikivali se! Pa da. Jedan dan je poginulo dosta četnika, na potezu prema Domu zdravlja. To je jedna ulica Josipa Kraša. I u toj ulici je poginulo sigurno... Ja sam to jutro krenuo da vidim jednu kuću od to dvoje što su bili... kako je njihova kuća... Međutim, ja sam sa mopedom došo gore i vidim ja, na cesti šta je ja sam mislio da je to pijesak, vreće, kao da je neki kamion pobacio sve. Međutim, onda me je jedan gardista zaustavio i rekao: "Ne možete gore, zar ne vidite... njihove poginule." Ja mislim da ih je sigurno preko sto ležalo. Ja sam bio sa mopedom, i onda sam stao. Kad ne mogu - ne mogu. I onda je on skinuo megafon i njima viko: "Čejeni! Ajde, mi ćemo se povući, dođite pa odvezite vaše!" A onaj odozgo njemu vikne, isto tako megafonom. Opsuje majku, je li, i kaže: "Sameljite u faširano meso! Ionako nemate što žderati!" I puste Marš na Drinu, onako glasno. Jezivo! To je bilo... To je jedan prljavi rat, znaš, to nije rat onako - da se to tuče na frontu, to je jednostavno... Ovi naši dečki su se branili dok su imali oružja, ali je svakim danom sve manje tog protutenkovskog oružja bilo, i oni su svakim danom sve više stiskali, stiskali obruč. I dok se to moglo... Recimo, jedan slučaj: Imali su jedan mali top. Taj top su vukli njih četvorica, znaš. Pa tu opale. Pa onda pobegnu drugamo. Pa odatle. Oni su mislili da mi imamo deset topova, a ne, u stvari, jedan top koji su oni vukli okolo i pucali iz njega. Bilo je grešaka, mislim, u vođenju tog rata, koje smo i mi koji nismo ratnici, primećivali. Pa smo rekli: "Pa šta ne tučete tu Petrovu Goru! To su kuće, pa tromblonima, minama razneti. Zašto da nas tuku odatle?" Pa kaže: "Ima Hrvata", jer su uzeli kao taoce jedan dio hrvatskog življa, tamo u kasarnu, u to naselje Petrova Gora. Onda oni nisu zbog toga htjeli tući, da ne kaže se: "Vidi, tuku i Hrvate!"... Vjerovatno je to bio razlog. I kad se to sve već stisnulo tako, onda nismo smeli ni izlaziti napolje, jer je to tuklo i noću i danju, nije se biralo. To je stalno drmala se zemlja, tamo. I toga dana kod nas, mi smo čuli da je vrlo kritično. I došao je jedan susjed, deveta kuća od nas i rekao je: "Komšija, koliko vas ima u podrumu? Koliko vas tu ima?" Ja sam mislio da je on došo da pita radi hrane, da će neš doneti. A ja kažem: "Trinaest". Kad, on će: "Znate šta", onda mi je tek rekao, kaže, "znate šta, rekla je vojska da vi dovedete vaše ljude kod mene kući." Reko: "Koja vojska?" Kaže: "Vojska." Reko: "Koja vojska, komšija? Je li imaju petokrake? Koja je? Imaju li kokarde?" Kaže: "Ne znam ništa. Ja sam držo po sata ruke u zraku. Oni su nam tada rekli da idem kod vas." A to je... Naša kuća je ovako stajala, a u ovoj ulici, tu su gardisti bili na prozorima, snajperisti. Jer sam ja to veče s njima razgovarao i znam gdje su bili postavljeni. Ja njemu kažem: "Ne možemo mi izić napolje, ovi će pucati na sve." Gdje bi ja sad ljude vodio tamo, moram proć i pored gardista. I ja kažem: "Ne mogu ja ići napolje." I mi smo onda primetili da je to... da su to četnici se probili, jer više nismo čuli da se puca na prvoj borbenoj liniji di su naši bili. I moja sestra i jedan moj prijatelj koji je bio tamo sa dvoje djece, ženom i mamom njegovom, a čiji je brat poginuo pet dana prije toga braneći Vukovar, kaže - on neće ostat, kaže - to su četnici, sigurno, oni bježe prema bolnici. I sestra moja kaže. Ja kažem: "Šta ja znam šta je! Pa kud ćete bježat, nije sigurno ni izić napolje, pucaju!" A ovi su četnici pucali s jednog brega. Brisani prostor je bio na mostu.

Moralo se preć jednu rijeku Vuku, i tu je bio brisani prostor. Onda su ovi pucali na te ljude koji su bježali. I ja sam reko: "Slušajte, ne znam ni sam šta je gore, pa nismo mi nikom ništa napravili!" Je li, mislim... I ja sam imo dvije bombe, one kašikare, i ja sam reko: "Ako me budu klali, ja ću bombu aktivirati i nek me raznese bomba, i njega i mene." I ja kažem: "Ja neću ići." I... Da. Sestra meni kaže: "Brate, ti ostani u, ja ću izać. Ako neko od nas preživi, barem da zna reć familiji." Reko: "Dobro M...". I mi se tu pozdravimo i ona pobjegne na ovu stranu. I samo što je otišla u dvorište jedne susjede, odmah preko puta susjede, jer kroz ta dvorišta su oni išli prema centru grada, prema mostu, a mi čujemo da udaraju u zid. Oni su sve zidove čekićima probijali, sa sjekirama, da su došli do nas, kroz dvorišta i kroz sobe od tih drugih kuća, kako su napravljene jedna do druge. Došli su kod nas u podrum, i taj je isti iz podruma mog puco na mene. Ja sam stajao tamo na cesti ispred kuće i on je puco prema meni i ja sam, onako, već mislio..Pa bome, ja njemu kažem: "Pa što pucaš, vidiš da stojim, nemoj, šta ti je?" Taj je, jasno, počeo vikati tamo, i odma - unutra, i tu su me uvatili odma i odveli devet kuća dalje.

A što je bilo s drugim ljudima iz vašeg skloništa?

Ovi koji su ostali, oni su samnom išli... bili u podrumu i ovaj je puco na mene i vratio mene u podrum. I sada su povukli nas u tu devetu kuću, kod tog susjeda koji je došao javiti. I kad smo došli tamo, jedan njihov je bio ranjen u ruku. I oni napadnu na mene da sam ja puco, odnosno da je puco taj koji... Jer, kaže: "Vas je bilo trinaest. Gdje je četvero?" A četvero stvarno pobjeglo. I ja kažem: "Slušaj, otišli su tamo prema gradu, prema centru i ne znam, ne znam..." I ne, i oni na mene, znaš, prema meni vrlo drsko su se ponašali, u uzeli su mi - ja sam imo pištolj svoj - i uzeli su mi pištolj. Bombe sam se rešio kad su me terali tamo, kad smo kroz te zidove prolazili, ja sam bacio je od sebe. Iz te kuće, kad su mi uzeli pištolj, onda su nas sve odveli tamo gore na Brdo, što mi kažemo u Vukovaru, pored jedne tekstilne škole, i tu sam... Tu su mene izvukli van i metili mi nož pod vrat i u leđa mi onaj kalašnjikov, da će me ubiti, i da di je taj moj koji je puco. Reko: "Nemam pojma. On nije imao čim pucati, jer nije imo oružje." Reko: "On i nije bio u podrumu, on je bježio tamo preko centra." Pa reko: "Nije on imo ništa kod sebe, nikakvo oružje!" Reko: "On i nije bio u podrumu, on je bježio tamo preko centra." Pa reko: "Nije on imo ništa kod sebe, nikakvo oružje!" I on mi, onako, nož kako mi je stavio pod bradu - u tom momentu vikne neko: "Čika N...!" Mene. I ja ne mogu raspoznati glas, ali ne mogu ni glavu okrenuti, jer mi ovaj drži nož, baš špicu tu. I kad je došo bliže i počne vikati na njih: "Šta dirate te ljude, je li sam vam reko da šta vi imate s ljudima!" I ja pogledam - maskirne uniforme kao i naši gardisti što su imali, a to je bio susjed moj, od moje kćerke prijatelj jedan, od jednog stolara sin, koji je Srbin. Da, on je čak bio neki komandant tog dijela Petrove Gore, a prije deset dana skupa smo... Odnosno prije mjesec dana smo skupa sjedili i pili, tamo kod mene, kod moje kuće, je li. Mi smo baš tu imali - druga kuća je tu bila gore, u tom dijelu gdje smo sad bili. I on meni kaže: "Čika N., u auto!" Ja, mislim, ko da ga je Bog poslo! Ja, ono, znojao, neobrijan, bilo toplo, taj dan je bio topao. I

ja dođem do auta, sednem odostrag u auto, on je osto s njima, nešto tamo - svađali se, viko na njih. Dođe u auto i sjedne i ja kažem, a M... se zvao, ja kažem: "M..., pa ko da te Bog poslo!" A on kaže: "Ma reko sam im da što oni imaju s ljudima radit", kao, je li, da oni nemaju s nama ništa. I kaže: "Ne bojte se, neće vam se ništa desiti, tamo je moj starac kao komandant." I tamo me doveo, tamo sam već vidio - svi ti vukovarski Srbi u uniformi, pod oružjem... Izenenadio sam se.

Kakve su uniforme imali?

Imali su jugoslavenske uniforme, od vojske, maslinaste, sivomaslinaste one. I, ovaj, poznavali su me svi, ja sam sve poznavao, ne znam ih po imenu sve, ali poznavao sam. I oni znaju ko sam ja. I onda je došo njegov starac, i rekao mi je: "Znaš, morat ćeš biti tu u zatvoru, u podrumu, sa svima." Tamo su bili i Srbi i Hrvati zatvoreni u podrumu. Jer oni Srbi koji se nisu njime priključili su ispitivani zašto nisu ranije, je li, i tako. I ja sam reko: "Dobro." I sad sam ja prenoćio tu. Nas je bilo jedno četrsto, zatvoreno u tom podrumu, bez nekih higijenskih, jasno, uvjeta. Ležali smo na daskama...

Kakav je to bio podrum? Nekog poduzeća?

To je skladište poduzeća. Poduzeća "Velepromet". To je skladište bilo, da. I tu sam ja prenoćio. Nisu me tu maltretirali, nitko. Tamo je isto bio jedan prijatelj koji je tamo bio kao vojno lice, koji je pazio tamo. i tako... ko isto se malo zgražao nad svemu tom. Srbin je on, al isto kaže: "Ne vodi to ničim, ne valja to." I ja sam onda tu prenoćio i ujutro, oko pola deset ili devet sati, došao je autobus, ukrkali smo se u autobus i - za Šid. I kad sam ja izišo iz tog logora, kad sam ja vidio topove i ono sve što je upereno na Vukovar, što je bilo prema tom selu Negoslavci, ja sam u sebi pomislio: "E, Tuđmane, pa s čim si se ti to počeo tuć!" I u tom momentu stvarno mi je došlo to, jer je stvarno tolika sila bila oko Vukovara, te haubice, ti topovi, a naši dečki... to sve nije bilo naoružanje. To su kalašnjikovi, imali su te protutenkovske, dok su imali oružja. Zaista je bilo... Ja sam se iznenadio da su se naši toliko mogli odupret toj sili. Ne znam, opsada Staljingrada i tako, ne znam, Varšava... Onda je to meni ličilo na to, da kad je Hitler napadao na Staljingrad, da je to ta strašna artiljerija pucala po Staljingradu. A taj mali grad Vukovar koji je zaista branilo tih malo ljudi, i sa tim naoružanjem, pa tu... To je grozno bilo. I ja sam tako zamišljen bio. I kišica... malo je rominjala kišica... Dođemo u Šid i oni nas utjeraju u dvorište od milicije. A ja poznaj taj teren, poznaj Šid. Utjeraju nas u dvorište, ali ne na haustor, ne na kapiju. Ja nisam imo prtljage, samo ovu tašnu preko ramena. Ja siđem dole iz autobusa, i odma krenem prema haustoru. Mene nitko nije zaustavljao. Nije to bilo puno milicije, nego onako - izlazi narod, nose, neko kofer, neko deku, ko je šta nosio, il neko kaput. I ja prema izlazu. I dođem na haustor, i niko me ne zaustavi. I ja odmah iz haustora skrenem desno prema samom centru, nema pedeset metara, i niko me ne zaustavi. I tu u tom momentu, kad sam ja krenuo prema centru tri koraka, ja ugledam pred sobom

jednog prijatelja mog, našeg familijarnog prijatelja koji je supovac bio, i on kaže: "I...!" I ja: "V...!" Kaže: "A šta ti radiš ovde?" Reko: "Tu su nas dovezli." "Sedaj u auto!" I on mene metne u auto, "Yugo", i ja sjednem u auto. I kaže tu dvije reči, i ja kažem - uvatili me, zarobili me, bio sam u "Veleprometu", sad sam ovamo... Kaže: "Ja ću tebe odvest sad na železničku stanicu. Ja idem u Vukovar po svoje", mamu i tatu on traži, "a ja ću tebe odvest na železničku stanicu u Šid. Ti idi do Rume, u Rumi siđi, i idi autobusom za Novi Sad, u ulicu G... Tamo je A... moja". A žena mu je Šokica. Kaže: "A... moja je tamo, javi se njoj, okupaj se, nek ti da moju robu, presvući se i čekaj mene dok se ne vratim". I ja sad došo u Šid, ovaj, došo vlak, i ja do Rume, ali vojske ove, ovih rezervista, i samo pričaju o Hrvatima, o ustašama i to. I ja sam u jednom momentu pomislio... I kad sam došo u Rumu, kad sam sišo s vlaka, ja sam se pravio gluvonem. Išo sam pivo popit, i reko sam: "Ammmm" i tako pokazao, jer nisi, jednostavno se nisi usudio, vidit će - Hrvat - ubit će te netko. I tako sam ja došo, navečer je bilo negde oko pola devet, u Novi Sad. Okupao se, uređio i čeko njega. I kad je on došo sutradan, a ja sam bio kod njega, ispričo se on, nije doveo još tatu i mamu iz Vukovara, jer ih nije našao u Vukovaru. I rekao je meni: "Ići ćemo mi za dva-tri dana, ja i ti", i žena njegova, u Vukovar. Kažem: "Pa kud ćemo ići?" Meni se baš nije išlo, je li, ali me opet interesiralo šta je s kućom, šta je s tim.

Gdje su bili ovi drugi ljudi iz vašeg skloništa?

Drugi ljudi su, dok su mene ti četnici maltretirali, tamo oni su stajali i gledali su. I od tih srpskih familija koje su bile dve tamo, ja mislim, jedan je mogao sa punim pravom (on je bio šef carine), on je mogo izići napolje pa reć: "Čujte ljudi, on je Hrvat, ali naš je - pa bili kod njega tri mjeseca u podrumu. I niko od nas nije puco. Nije točno da je on puco, on je s nama bio i nije niko... nismo imali iz čega pucati." Međutim, niko nije ni riječ kazao. Isto su njih doveli u taj logor tamo, sabirni, isto su ih odveli tamo. I, kad sam ja došao u Novi Sad, ja sam sačekao tog V..., i kad je on došao navečer stvarno kasno kući, mi nismo, mislim, spavali... pričali, i tako. Onda mi je on rekao: "Ići ćemo mi u Vukovar, da pogledamo njega i da dovezemo jedan aparat" (što je njegova ćerka iz Njemačke uvezla, pa da se to spasi ako može). I roditelje njegove da pogleda gdje su. I mene bilo strah, al krenuo sam. Računam: on je supovac bio i znaju ga tako. Došli smo u Šid i u Komandu grada, dobili propusnice i - za Vukovar! Došli u Vukovar. Kad smo došli u Vukovar, pogledali smo tamo uz put prvo jednu moju kuću porušenu. Porušena je bila gornja kuća gde je ćerka stanovala. Izbombardirana. Spustili se dole u donju kuću, ja sam uzo neke dve sitnice, jer nemaš ni gde. Oni su, jasno, vozili sebi neke stvari iz kuće. I otišli kod njih. Uzeli su, taj aparat su našli u stanu, i uzeli su, ne znam, još neke stvari, natrpali u auto i seli, i vratili smo se nazad u Novi Sad. I kad smo došli u Novi Sad, ja sam se sutradan javio mojim poslovnim partnerima, tom poduzeću "S...", tom direktoru, i oni su me vrlo fino primili, i tako. Kaže, isto ni oni nisu mislili da će se to tako izvrnuti, taj rat strašni i tako. Ali, pitali su me da li ja imam tog materijala, jer i oni su se bavili istim poslom,

pa sam reko: "Imam materijala, ali tamo je. Porušeno je sve." I onda je on meni reko: "I..., mi smo dobili posao da ostaklimo kasarnu vukovarsku. Ajde da mi tebe metnemo kao šefa gradilišta, našeg kalkulanta, da ideš tamo." A ja opet mislim, ono, ajde, nešto da bi si spasio, možda iz kuće i da vidim šta... I njima da to donesem. Šta, svejedno će to propasti. Ta stakla, elektrode, to ne treba nikom, to će porazbijat neko i bacit. A da im prodam, pa...neki dinar. I idem ja sa kamiončićem njihovim, imao sam propusnicu od korpusa novosadskog.

Sami ste bili?

Nije, išao sam s njihovim kalkulantom jednim. I otišao sam u Vukovar, međutim (to ti je tri dana bilo nakon što sam bio), došo sam, i kad smo došli do moje kuće da ćemo... To je malo, stvarno, to smo u kutijama mogli pokupit, tu, di je puduzeće bilo i di je ćerka stanovala. Sve je bilo zapaljeno, cijela kuća je izgorila. I opljačkano: vidim da su skinuli plamenika sa kotlova, pa sa... Tako, i polili verovatno naftom i zapalili. To je, jasno, bilo strašno onda. I vratimo se dole u drugu kuću. I ta druga kuća je bila zapaljena isto. Izgorio celi prvi kat i krov, i ovaj, kad sam vidio to, jasno, ovaj, bilo mi je strašno. Ono, mislim, to nisu više četnici zapalili, to je neko od ovih mojih sugrađana zapalio, je li, i opljačkao. Vidio sam puno ljudi koji nose stvari iz kuća... Da li su to njihove... Verovatno i nisu, al nosilo se, jasno, i s traktorima iz tih sela, s prikolicama. I onda sam se vratio u Novi Sad i kad sam se vratio u Novi Sad, onda sam ispričo to tom direktoru i onda je on reko: "E, možeš ići još ako hoćeš. Za tri dana idu u Vukovar dva kamiona od korpusa, pa, ja ću razgovarati s tim generalom da ti ideš s njima", s vojskom, da natovare te deke u vukovarskoj bolnici, i plahte, da se doveze u Novi Sad i u korpus, pa da se opere i da se vrati. I ja opet tako, igrajuć se s glavom... mogo je neko u Vukovaru da pokaže prstom u mene, kaže: "Treba ga likvidirati!", i ubiju te, šta, pojeo te mrak. I ja opet odem u Vukovar misleći da ću opet nešto spasiti - u toj donjoj kući nije podrum izgorio.

Što ste mislili uzeti?

Pa mislio sam uzet od toga alata, ja sam imo to... jako skup alat je bio moj, što sam imo. Ja sam njega posakrivao. Međutim, zbog toga alata sam išo dole, međutim, ništa. Dono sam ženi četiri slike i dono sam jednu alatljiku koju sam našo, to sam dono. I to ne bi donio da nije bio kapetan jedan iz tog novosadskog korpusa koji mi je pomogao, koji je... on ušo sa mnom u kuću, uzo, izneo i metio u kamion i to smo preveli u Novi Sad. Jer je bila vojska već... neka vojska koja je imala neke oznake, neke plave-crvene trake na rukavima i tako, pijani, idu tamo, ruše, grad je razrušen, pucaju. Ne znaš hoće pucat u tebe, neće... i tako. I on je bio samnom, i onda, i on je reko: "Šta, samo uzmite to. Ne treba nama ni propusnica!" I on je to metio u kamion, i mi smo posle plahte... bili u bolnici, ti doktori me znaju, ti u bolnici, kad su videli, iznenadili su se. Oni koji su bili tamo, umrli i poginuli, oni su bili u toj zgradi preko puta bolnice, njih su baš taj dan nosili na kamion i vozili na ciglanu da se

identifikacija vrši, i tako dalje. Jezivo je to bilo gledat. To je... U onim kesama najlon, to su bili mrtvaci. To je... (Stanka)

Tko jc još bio u bolnici?

Bio je... doktor I... je bio, doktor F..., doktor U... P... On je inače rođeni Vukovarac, kao djeca se znamo. Njemu je strašno bilo, barem po njemu sam tako primjetio, i malo što smo razgovarali nasamo, čak je suznih očiju govorio, je li: "Eto šta su nam napravili od grada, nećemo više imati grad!" I tako, to je... A bolnica je jezivo izgledala! Grozno! To je kao... Razrušeno, ono, izbombardirana je dosta bila, ne dosta - suviše, sva je razbijena bila, u stvari. Ta bomba što je pala, ona krmača, ta je do podruma otišla dole. Ta je razbila celo jedno krilo, onako, vidi se da je sve... Ali i inače, od tih granata - ispućano sve. Jezivo je izgledala! I taj dan sam se ja, kad smo se vraćali natrag, došli smo do tog logora na izlasku iz grada preko Negoslavaca, naišo sam na jednu moju poznanicu, odnosno našu poznanicu i ona je otišla prema svojoj kući i tamo je ubio jedan. (Stanka)

To ste vidjeli?

(Stanka) Ne. Ja sam bio vidio... Tamo smo mi prolazili s tim kamionom, ona je išla sa svojim prijateljem, od njene snahe otac iz Bogova, da uzmu neke stvari. I pred kućom su je ubili. Vjerovatno bez veze. Jer ona je došla po stvari, i ja sam samo čuo da su vikali ovom: "Makni se ti!" Ovom iz Bogova čoveku. I ja, ne... Ja sam se oznojio jednostavno, meni je tako strašno bilo to. I ja sam se vratio to večer u Novi Sad. I kad sam se vratio to večer u Novi Sad, s tim kapetanom putem sam razgovarao, bilo mi je strašno, jer sam i sa nekim mojim sugrađanima koji su me vidili, ja izišo iz kamiona i porazgovarao s njima, čak ovaj jedan mi je reko: "Pa nismo se mi protiv vas Hrvata borili!" Nisam ja htio komentirati, jer mi je bilo strašno i nemaš ni s kim komentirati, da razgovaraš... I onda sam došo u Novi Sad i taj moj prijatelj kod koga sam stanovao mi kaže da su me tražili iz vojnog odseka da se javim, u Novi Sad. I jao! Ja sam se ohladio. Al on mi je isto reko, jer smo mi jako dobri prijatelji bili, i on je pravi Lala iz Bečeja, radio je samnom u Borovu petnaest godina, šesnaest, i on mi je reko: "Al znaš, ja sam računao na to i ja sam išo pitat kad imaš ti autobus", jer sam ja njemu reko: "Ja nekako moram zbrisat iz Novog Sada!" Kaže: "Imaš autobus ujutro u pola osam." I ja i on odmah ujutro odemo na autobusni kolodvor, izvadimo kartu za taj autobus ujutru. I ja ujutru, umesto u vojni odsek, sednem u autobus i... prema Sarajevu. U Zvorniku smo imali jednu kontrolu vojnu, pregledavali dokumenta. Ja sam svagdje davo jugoslavenski pasoš, jer su mi ukrali u Novom Sadu i legitimaciju i novčanik i novce i sve. I ja sam taj jugoslavenski pasoš davao i došao sam nekako do Sarajeva, i u Sarajevu sam prespavao kod jedne gospođe koja je bila udana za jednog Vukovarčanina kojeg sam ja znao, mog susjeda, koji je radio u "Oslobođenju". Inače, Srbin po nacionalnosti, a ona je Hrvatica, Bosanka. I ona me tako lijepo primila i kod nje sam prespavao i večerao. I snijeg je padao, bilo je loše

vrijeme. Ispričali smo se, ja sam im kuću vidio njihovu, oni imaju još kuću u Vukovaru, ona i njen muž, blizu mene, nije porušena. I onda sam ujutro u pola šest sjeo na autobus i preko Kupresa za Split. Ne preko Čapljinine dole na Mostar, već preko Kupresa. I došo sam u Split u jedan sat popodne. I onda u sedam sati navečer sam sjeo na trajekt, onaj "Slavija" koji je vozio Split-Rijeka, i bio u sedam sati ujutro u Rijeci. Jasno, nisam spavao, putem smo pričali. Ta posada, oni su došli par dana prije iz Dubrovnika, iz one misije kada su pucali na njih i tako, svi smo pričali svoje, iz rata, i tako, što smo prošli. I onda sam došo do Zagreba, iz Rijeke. Došo sam upravo desetog dvanaestog, na rođendan unučice. Ja sam želio samo njih da vidim, predugo smo bili odsutni, i sve što je čovjek preživio...

Supruga vam je bila tu?

Supruga je došla u sedmom mjesecu na operaciju i ćerka je dovezla, i preseko se put preko Okučana, i tako su ostali tu. Kažem, to je jedna... Ne da čovjek materijalno... Sad vam tek dolazi u glavu ono šta smo sve imali, šta smo izgubili. Onaj prvi moment nije to ni bilo bitno, ono, samo da izvučeš živu glavu. I sa ovim utiscima zaista mi možemo kazati da je Vukovar branjen zbilja sa tim mladim snagama. Bilo je tu Zagrepčana, Zagoraca, Đakovčana, iz Broda... To su dečki strašni! Jedan detalj: jednu noć, jednu... već je to bio kraj, onih zadnjih dana, čujem nešto lupeta po cesti. Ja sam dao moj auto, jedan veliki "Opel" su vozili... ove ranjenike i, nema guma, ma kakvi, ne gleda se to, samo da se vuče i - vozi! Onda, imao sam goriva tamo, pa sam im dao i goriva, tri karnistera onakva, ali ovaj... Vuče nešto, lupa po cesti. Mi iz podruma izidemo, a ono - na ljestvama svog prijatelja vuče, teško ranjenog. To je strašno ranjen taj dečko bio, u kuk sa tromblonom, raznesen celi kuk. I mi smo ga vukli u podrum, a pucaju ovi ko... ko... ne možeš oči otvorit! I onda smo ga vukli u podrum, i onda je dotrčala i bolničarka isto, jedna žena, gardistica. On je hosovac bio, ustvari, i onda je i ona dotrčala i mi smo plahtom tamo nekakvom stezali... on s nama razgovara normalno! Pa ja, ja... Ja se ne mogu iščudit! Ja kad sam došo u Zagreb, ja sam išo te dečke tražit. Ja sam ih znao po imenu sve. Išao sam i kod hosovaca u stožer pa sam tražio i kod njih. Samo dvojica su živa, ostali su poginuli. Pravi dečki su bili, i ovi naši gardisti su bili pravi, i Zagorci i... stvarno branili Vukovar kao da je to njihov grad. Mislim, ljudi su... ginulo se od tih bombardiranja. To je pakao bio. Ljudi iziđu napolje, ono pada granata, poginu tri, dva, pet. A kažem, počelo je tako da u Vukovaru nije nijedan Srbin poginuo. Poginuo je jedan u selu Bršadin, i to je napadnut tamo na silosu, a na silosu su bili gardisti i oni su ga ubili. To je jezivo bilo, da će to... Moje je mišljenje, da je pet posto naših pravoslavaca, ne Srba, reklo: "Nemojte ljudi, kaki rat, kakvo bjažanje, neću da bježim!" Jer nisu oni imali razloga nitko da bježi. Pa neće zastava ga pojest. Ja sam bio s jednim koji je ostao u našoj miliciji, hrvatskoj policiji, je li, pa kad je metio šahovnicu, on je raširio one zlatne što idu okolo, one raširio da mu pokriju grb. Ja ne znam zašto su se bojali tog grba i te hrvatske zastave. To mislim da nije trebalo biti. Zaista je... šta je ušlo u taj narod? Mislim da su se oni dali nagovorit. Da su oni naši

domaći Srbi tamo koji su tu živili stotinama godina i imali zemlju dobru i bogati bili. Pa ta sela srpska, pa to... slušajte, Bogota, Negoslavci... ja sam radio s tim ljudima, mislim, nikad nisam ja od njih doživljavao nikakve neugodnosti, prije. Kako, pa zadnji... u Negoslavcima sam radio, već se pucalo, barikade bile. Vozili mi ljudi, dovezu, mislim, ja kao Hrvat... niko me nikad nije pito, je li. Ja sam strašno... Prosto ne mogu... kao da je omađijao neko taj narod. A to je vjerovatno ti došljaci koji su dolazili, nagovorili ih. Bježite, bježite, i žene i djeca bi... Ja kažem jednoj koja je radila tamo kao čistačica: "Pa kud ćeš ti?" Kaže: "Pobit će." "Ma ko će te pobit, ko će te?" Prosto ih natjerali. Bježite, bježite, djeca neka bježe, i tako. Mislim da to nije trebalo, ali mislim i da smo to najgore prošli. Polako zaboravljamo na to naše, znaš, što njih sad čeka? I oni nemirno spavaju ili ne spavaju nikako. Sigurno. Ja mirnije spavam u Zagrebu, iako nemam ništa, pored sveg tog što smo imali, i kapitala i tog dobroga, pedeset godina smo radili i ja i žena i dijete, da stvaramo i stvarali smo. Nažalost, to je... čovjek kad prođe tako taj put, osjeća se nekad toliko nemoćnim, a ljudi su toliko zli. Sa ljudima sa kojima si do jučer sjedio i pio... On te tako gleda, u tebi kao zvjerku... Hoće da te zakolje. Ne znam.